

**Prekarya İçinde Kadın Olmanın
Akışkanlığı:
Femmekarya**

Müjgan ŞAHİN

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Prekaryaya İçinde Kadın Olmanın Akışkanlığı: Femmekarya

Müjgan Şahin

Editör: M. Çağlar Karuç

Kapak Tasarımı ve Dizgi: İrem Nur Acar

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

Mayıs 2026, Ankara

ISBN No: 978-625-6586-54-3

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı: Vadi Grafik Ltd. Şti.

İvedik Organize Sanayi 1420. Cd. No: 58

Ostim Yenimahalle/Ankara

Sertifika No: 47479

Dağıtım: Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Instagram: kitabevisiyasal

X: kitabevisiyasal

**Prekarya İçinde Kadın Olmanın
Akışkanlığı:
Femmekarya**

Dünyanın bütün kız çocuklarına ve Gelincik'ime

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	7
ÖNSÖZ.....	9
1. GİRİŞ.....	11
2. PREKARYA VE DEPREM BAĞLAMINDA KESİŞİMSSEL TEORİLER	15
2.1. Feminist İktisadın Ortaya Çıkışı ve Ana Akım İktisada Eleştirisi	15
2.2. Feminist İktisat Kuramı Merceğinden Deprem ve Kadın	17
2.3. Neoliberalizm ve Prekarya Sarmalı.....	18
2.4. Sınıf Politikaları ve Kadın	22
2.5. Afetler ve Toplumsal Cinsiyet: Feminist İktisat Perspektifinden Eşitsizliklerin Yeniden Üretimi.....	29
2.6. Feminist İktisat Perspektifinden Deprem Sonrası Koşullar ve Kadın Emegi..	32
2.7. Deprem ve Göç ilişkisi: Türkiye Örneği	34
2.8. Göç ve Depremın Toplumsal Cinsiyet Olgusu ile Kesişimselliği.....	36
2.9. Prekarya'ya Teorik bir Bakış	40
2.10. Prekarya ve Femmekarya'nın Tezahür Biçimi.....	44
2.11. Prekarya ve Prekaryalaşma Göstergeleri	45
2.11.1. Güvencesizlik	46
2.11.2. Zamanı Kaybetme	52
2.11.3. Rutinin Ölümü, Belirsizlik ve Esnek Çalışma	55
2.11.4. Sağlık	57
2.11.5. Barınma Sorunu	59
2.11.6. Doğal Afetler, Göçler ve Krizler: Femmekarya Perspektifi.....	61
2.11.7. Kaygı, Stres, Öfke, Utanç ve Depresyon: Prekaryal Dönemin Psikososyal Yansımaları	63
2.12. Femmekaryalaşmanın Kuramsal Zemini: Toplumsal Cinsiyet, Güvencesizlik ve Akışkan Emek Rejimleri	65
2.13. Neoliberal Dönüşüm, Kadın Emeginin Güvencesizleşmesi ve Femmekaryanın Kuramsal İzleri	69
2.14. Afetler, Toplumsal Cinsiyet ve Femmekaryanın Kırılganlık Biçimleri	72
2.15. Femmekaryalaşma Göstergeleri.....	75
2.15.1. Bakım Emegi: Görünmez Yük ve Kadının Günlük Mücadelesi	75
2.15.2. Menstrüel Döngü, Hamilelik ve Annelik: Beden Politikaları.....	77
2.15.3. Tacize Açıklık ve Beden Politikaları.....	80

3. BİR ARAŞTIRMANIN ANATOMİSİ	83
3.1. Araştırmanın Yöntemi	83
3.2. Kullanılan Materyaller	84
3.2.1. Prekarya Ölçeği (PRESC)	85
3.2.2. Femmekarya Ölçeği (FEMSC)	93
3.2.3. Mülakat Formu.....	104
3.2.4. Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği.....	104
4. MARAŞ DEPREMLERİ: PREKARYAL VE FEMMEKARYAL TEZAHÜRLER	105
4.1. Nicel Bulgular	106
4.2. Deprem ve Depreme Bağlı Göçe Dair Nitel Bulgular	109
4.2.1. Kadınların Deprem ve Göç Nedeniyle Karşılaştığı Sorunlar	109
4.2.2. Kadınların Depreme ve Deprem Kaynaklı Göçe Karşı Geliştirdiği Stratejiler .	127
5. PREKARYA İÇİNDE FEMMEKARYANIN AKIŞKANLIĞI: MARAŞ DEPREMLERİNİN İZDÜŞÜMÜ.....	137
5.1. Nicel Bulguların İzinde	137
5.1.1. Prekarya ve Psikolojik Dayanıklılık	138
5.1.2. Femmekaryalaşma ve Psikolojik Dayanıklılık.....	141
5.1.3. Femmekaryada Kadınlık Roller ve Yapısal Etkenler	149
5.1.4. Prekaryalaşma Boyutları Bakımından Sosyodemografik ve Sosyoekonomik Kategorilerde Prekaryalaşma Düzeyi.....	154
5.2. Nitel Bulguların İzinde	162
5.2.1. Kadınların Deprem ve Göç Nedeniyle Karşılaştığı Sorunlar	163
5.2.2. Kadınların Deprem Kaynaklı Göçe Karşı Geliştirdiği Stratejiler.....	165
6. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	169
6.1. Sonuç	169
6.2. Öneriler	173
KAYNAKÇA.....	181

ÖNSÖZ

Doğal afetler yalnızca fiziksel yıkımı değil, aynı zamanda görünmez kırılımları, toplumsal eşitsizlikleri ve gündelik yaşamların kesintiye uğramasını da açığa çıkarır. 6 Şubat 2023'te Maraş merkezli meydana gelen depremler, geride yalnızca yıkılmış şehirler değil; yeniden kurulmayı bekleyen yaşamlar, hatırlanmayı bekleyen hikâyeler ve özellikle kadınların omuzlarında ağırlaşan görünmez yükler bıraktı. Bununla beraber kadınların sosyal, psikolojik, ekonomik ve kültürel yaşamlarını, güvenlik algılarını ve toplumsal rollerini de derinden sarsmıştır.

Bu çalışma, söz konusu depremlerin ardından on bir ilde yaşayan kadınların depremden ve sonrası süreçten nasıl etkilendiklerini ve bütün bu sarsıntının içinde nasıl ayakta kalmaya devam ettiklerini anlamaya yönelik bir arayışın ürünüdür. Bu kitap *“Deprem Sonrası Yaşam Koşulları ve Göçün, Kadının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Rollerini ve Dayanma Gücüne Etkisi: Prekarya İçinde Femme-karya'nın Yeni Rolü”* adlı doktora tezinden uyarlanarak hazırlanmıştır. Ancak benim için bu kitap yalnızca bir doktora tezi araştırmasının sonucu değildir. Maraş depremlerini bizzat deneyimlemiş bir araştırmacı olarak bu kitap, aynı zamanda bir tanıklığın, bir sorumluluğun ve birlikte düşünme çağrısının ifadesidir. Afetler sonrasında kadınların yaşadıkları çoğu zaman bireysel psikolojik tepkilerle sınırlı biçimde ele alınmakta; oysa bu deneyimler, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle şekillenen yapısal koşullar içinde ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma, kadınların afetlere “doğuştan” kırılmadığını; aksine toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmeyen politikalar, uygulamalar ve gündelik hayat pratikleri içinde kırılanlaştırdıklarını görünür kılmaya çabasından doğmuştur.

Deprem ve sonrasında yaşanan zorunlu göç süreci, kadınların yaşamlarında yalnızca maddi kayıplar değil; mekânsal belirsizliklerin, yoğunlaşan bakım emeğinin ve ağırlaşan ruhsal yüklerin iç içe geçtiği çok katmanlı bir deneyim alanı yaratmıştır. Bu çalışma boyunca karşılaşılan anlatı ve bulgular afetlerin yalnızca bir yıkım anı olmadığını; aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin daha

görünür hâle geldiği bir kırılma eşiği olduğunu göstermektedir. Bu eşikte kadınların deneyimleri, güvencesizliğin derinleştiği prekarya koşulları içinde ve özellikle kadınlara özgü kırılma süreçlerini ifade eden femmekarya bağlamında yeniden düşünülmesi gerektirmektedir. Bununla birlikte aynı bulgular dayanışmanın, sosyal bağların ve güvenli yaşam koşullarının kadınların yeniden hayata tutunma süreçlerindeki belirleyici gücünü de ortaya koymaktadır. Bu nedenle elinizdeki çalışma, afet sonrası kadın deneyimlerini yalnızca kayıplar üzerinden değil; kırılma ile dayanıklılığın, güvencesizlik ile direnme imkânlarının birlikte var olduğu bir toplumsal gerçeklik içinde düşünmeye davet etmektedir.

Bu çalışma tez danışmanım sayın Prof. Dr. Ahmet Keser hocamla birlikte düşünüşün bir eseridir. Böylesine önemli bir konuda ve “femmekarya” gibi alanda önemli bir ihtiyaç olan bir kavramın geliştirilmesinde ihtiyaç duyduğum cesareti veren; büyük emek, sabır ve inançla birlikte yürüdüğümüz bu yolculukta bilgisini, rehberliğini ve ışığını bir an olsun esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Ahmet Keser’e ne kadar teşekkür etsem eksik kalır. Her satırında emeğini ve desteğini hissettiğim hocama içten ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu çalışmanın sürdürülmesinde gerekli fonu ve manevi motivasyonu sağlayan MÜZEKUMBARAM’a da teşekkürlerimi borç bilirim. Bütün bu çalışmanın kahramanı olan; toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin enkazını her daim ensesinde hissederek ailesine, evine, çocuklarına, eşine, partnerine ve dünyaya durmaksızın koşan; kendilerine etmedikleri teşekkürü hak eden tüm kadınları bu vesileyle saygıyla selamlarım. Bu minnettarlık hem kendi mücadelecisi ruhu- ma hem de dünyayı daha yaşanabilir kılmak için emek veren tüm kadınların kararlılığına.

Müjgan ŞAHİN

1. GİRİŞ

Türkiye'nin toplumsal tarihi yalnızca siyasal ve ekonomik kırılmaların değil, aynı zamanda büyük ölçekli doğal afetlerin yarattığı derin dönüşümlerin izlerini taşımaktadır. Özellikle depremler, yalnızca can ve mal kayıplarıyla sınırlı kalmayan; yerinden edilme, zorunlu göç, sosyal ilişkilerin yeniden kurulması ve toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesi gibi çok katmanlı sonuçlar doğuran süreçlerdir. Bu yönüyle afetler yalnızca doğanın değil, aynı zamanda toplumun da içinde gerçekleşen olaylardır. Deprem sonrasında ortaya çıkan kırılmalar, toplumsal yapının görünmez gerilim hatlarını açığa çıkararak eşitsizliklerin hangi alanlarda yoğunlaştığını daha açık biçimde görünür hâle getirir.

Deprem sonrası yaşanan göç hareketleri bu dönüşümün en belirgin görünüşlerinden biridir. Mekânsal yer değiştirme yalnızca fiziksel bir hareketlilik değildir; aynı zamanda sosyal ilişkilerin yeniden kurulmasını, ekonomik rollerin dönüşmesini, kimliklerin yeniden tanımlanmasını ve aidiyet duygularının yeniden şekillenmesini içerir. 6 Şubat 2023 Maraş depremlerinin ardından gerçekleşen yer değiştirmeler bu anlamda açık biçimde zorunlu göç kategorisi içinde değerlendirilmektedir. Afetin yarattığı riskten uzaklaşmak ya da yaşanmış yıkımın etkilerinden korunmak, bireyleri hayatta kalma stratejisi olarak geçici ya da kalıcı göçe yöneltmiştir.

Afetlerin toplumsal etkileri tüm bireyler için aynı değildir. Kadınların afet süreçlerinden erkeklere kıyasla daha ağır ve çok katmanlı biçimlerde etkilendiğini gösteren geniş bir literatür bulunmaktadır. Kadınlar yalnızca fiziksel zararlarla değil; ekonomik kayıplar, sosyal ve kültürel dezavantajlar, artan bakım yükleri ve psikolojik baskılarla da karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum afet deneyiminin toplumsal cinsiyet temelli bir farklılaşma ürettiğini göstermektedir. Nitekim 2004 Hint Okyanusu tsunamisinde yaşamını yitiren yaklaşık 230.000 kişinin %70'inin kadın olması, afetlerin cinsiyetlendirilmiş etkilerini çarpıcı

biçimde ortaya koymaktadır. Benzer biçimde çeşitli araştırmalar, afetlerde kadınların ve çocukların hayatını kaybetme olasılığının erkeklere göre çok daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu gerçeklik, Enarson ve Morrow'un "afetlerin cinsiyetlendirilmiş alanı" olarak tanımladığı kavramsallaştırmanın somut karşılıklarından biridir.

Afetlerin kadınlar üzerindeki etkisinin farklılaşmasının temelinde yalnızca biyolojik farklılıklar değil, toplumsal cinsiyet rollerinin tarihsel olarak ürettiği eşitsizlikler yer almaktadır. Kadınların toplumsal yaşam içinde üstlendikleri roller ve sorumluluklar, afet deneyiminin niteliğini doğrudan belirlemektedir. Bu nedenle afetler yalnızca fiziksel yıkım süreçleri değil; aynı zamanda toplumsal rollerin yeniden kurulduğu, kırılganlıkların derinleştiği ve eşitsizliklerin görünür hâle geldiği toplumsal deneyimlerdir.

Toplumsal yaşamda kadın olmak yalnızca bir kimliğe sahip olmak anlamına gelmez; aynı zamanda belirli sorumluluklar, beklentiler ve sınırlar içinde konumlanmak anlamına gelir. Bu nedenle afetler yalnızca binaları değil, toplumsal rollerin üzerine kurulduğu dengeleri de sarsmaktadır. Deprem sonrasında ortaya çıkan kayıp, belirsizlik ve yeniden kurma zorunluluğu özellikle kadınlar açısından yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik bir dayanıklılık sınavına dönüşmektedir.

Afetlerin ardından kadınların deneyimlerinde en belirgin biçimde ortaya çıkan süreçlerden biri yerinden edilme ve göçtür. Çünkü deprem yalnızca mekânı değil, aidiyeti de yerinden eder. Kadınlar açısından bu yerinden edilme hâli çoğu zaman ekonomik güvencenin zayıflamasıyla birlikte ilerlemektedir. İşini kaybeden kadınlar güvencesiz işlere yönelmek zorunda kalırken, çalışmayan kadınlar ise hanenin geçimini sağlayan bireylerin iş kaybı nedeniyle dolaylı fakat derin etkilerle karşı karşıya kalmaktadır. Böylece deprem sonrası süreç yalnızca bir afet deneyimi olmaktan çıkar; kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik konumlarını yeniden belirleyen bir kırılma hattına dönüşür. Bu kırılganlık yalnızca yerel bir afetin sonucu değildir. Aynı zamanda küresel ölçekte uzun süredir devam eden ekonomik dönüşümlerin de bir parçasıdır. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren hızlanan neoliberal politikalar çalışma yaşamını daha esnek ve daha güvencesiz bir yapıya dönüştürmüştür. Bu dönüşüm yalnızca ekonomik yapıları değil, bireylerin gelecek algısını da değiştirmiştir. Belirsizlik artık istisnai bir durum değil, gündelik hayatın süreklilik kazanan bir parçası hâline gelmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan en önemli toplumsal kategorilerden biri *prekarya* olarak adlandırılan yeni kırılğan toplumsal kesimdir. Prekarya yalnızca iş güvencesinin yokluğunu değil, aynı zamanda geleceğin öngörülemezliği içinde yaşamak zorunda kalan geniş bir toplumsal alanı ifade etmektedir. Kadınlar, gençler, göçmenler, mülteciler ve sosyal olarak dışlanan pek çok grup bu kırılğan alan içinde yer almaktadır. Bu nedenle deprem gibi büyük ölçekli afetler yalnızca bir doğa olayı olarak değil, aynı zamanda prekaryalaşmayı hızlandıran toplumsal süreçler olarak değerlendirilmelidir.

6 Şubat 2023 Maraş depremleri Türkiye’de milyonlarca insanın yaşamını doğrudan etkileyen tarihsel bir kırılma anı olarak kayda geçmiştir. Bu kırılma yalnızca yapıların yıkılmasıyla sınırlı kalmamış; barınma, eğitim, istihdam ve sosyal ilişkiler ağında derin boşluklar yaratmıştır. Deprem sonrasında ortaya çıkan zorunlu göç hareketleri, ekonomik kayıplar ve sosyal belirsizlikler özellikle kadınların yaşamlarında yeni bir güvencesizlik katmanı oluşturmuştur.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin hâlihazırda var olan yapısı düşünüldüğünde afet sonrası süreçlerin kadınlar açısından daha derin bir kırılma ürettiğini görmek zor değildir. Bu nedenle deprem yalnızca bir afet olarak değil, kadınların yaşam koşullarını yeniden biçimlendiren bir eşitsizlik üretim mekanizması olarak da okunmalıdır. Bu çalışmanın odaklandığı *femmekaryalaşma* kavramı tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Femmekaryalaşma, kadınların hem toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri hem de ekonomik güvencesizlik süreçleri içinde çok katmanlı bir kırılma alanına sürüklenmelerini ifade etmektedir.

Bu çalışma, Maraş depremleri sonrasında göç etmek zorunda kalan kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik rollerinde meydana gelen dönüşümü görünür kılmayı amaçlamaktadır. Kadınların deprem sonrasında nasıl yeniden konumlandıkları, hangi dayanma stratejilerini geliştirdikleri ve yaşamlarını nasıl yeniden kurdukları araştırmanın temel sorularını oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışma yalnızca sayısal verilerle sınırlı kalmamakta; kadınların anlatılarına da yer vererek deneyimin iç sesini duyulur hâle getirmeyi hedeflemektedir.

Araştırmanın ikinci odağı ise kadınların deprem sonrası süreçte geliştirdikleri psikolojik dayanıklılık biçimlerini anlamaktır. Dayanıklılık burada yalnızca bireysel bir özellik olarak değil, sosyal ilişkiler, ekonomik koşullar ve toplumsal cinsiyet rolleriyle birlikte şekillenen çok katmanlı bir süreç olarak ele alınmaktadır. Böylece kırılma ile dayanıklılık arasındaki ilişkinin sabit değil, sürekli yeniden kurulan bir akışkanlıkta olduğu görülmektedir.

Bu çalışma, deprem sonrası göç deneyiminin kadınların psikolojik dayanıklılıklarını, sosyal rollerini ve ekonomik konumlarını nasıl dönüştürdüğünü ortaya koymayı amaçlarken aynı zamanda bu dönüşümün femmekaryalaşma olarak adlandırılabilir yeni bir toplumsal konumlanışla ilişkisini tartışmaya açmaktadır. Kadınların deprem sonrası deneyimlerini görünür kılmak yalnızca akademik bir gereklilik değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin nasıl üretildiğini ve nasıl derinleştiğini anlamak açısından da önemlidir.

Bu yönüyle çalışma, kadınların afet sonrası yaşam deneyimlerini yalnızca bir sonuç olarak değil, toplumsal yapının işleyişini gösteren önemli bir gösterge olarak okumayı önermektedir. Aynı zamanda elde edilen bulguların kadınların yaşam ve çalışma koşullarını daha adil ve güvenli hâle getirmeye yönelik toplumsal cinsiyete duyarlı politika tartışmalarına katkı sunması beklenmektedir.